ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 32, Αρ. 1 (2000)

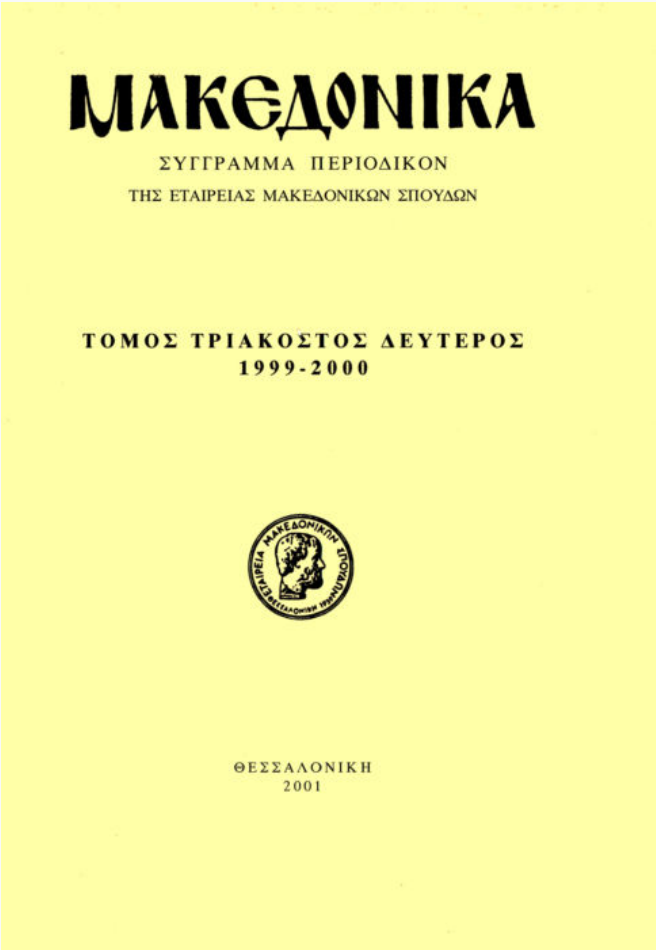

Απάντηση στην κριτική του κ. Θαβώρη

Ευανθία Δουγά-Παπαδοπούλου

doi: 10.12681/makedonika.181

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δουγά-Παπαδοπούλου Ε. (2000). Απάντηση στην κριτική του κ. Θαβώρη. *Μακεδονικά*, *32*(1), 489–512. https://doi.org/10.12681/makedonika.181

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ κ. ΘΑΒΩΡΗ

Είναι γνωστό ότι ένα μέλος Συντακτικής Επιτροπής ενός έγκυρου περιοδικού είναι απαραίτητο να διεθέτει ΗΘΟΣ και ΓΝΩΣΕΙΣ. Η αναγκαιότητα αυτής της απαραίτητης προϋπόθεσης μου έγινε οδυνηρά αισθητή καθώς διάβαζα την κριτική του Α. Θαβώρη, μέλους της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού *Μακεδονικά*, για την εργασία μου «Οι αρχαϊσμοί του ιδιώματος Βελβεντού», *Μακεδονικά* 29 (1994) 238-255. Πρόθεσή μου δεν είναι ν' απαντήσω σε προσβλητικούς χαρακτηρισμούς ή άλλους τρόπους έκφρασης που καθιστούν αδύνατο τον επιστημονικό διάλογο. Από την άλλη μεριά θεωρώ όμως υποχρέωσή μου να αναφερθώ —με πολλή συντομία— σε ορισμένα σημεία όπου προσβάλλεται τόσο η επιστημοσύνη όσο και η δεοντολογία:

1) Ο κ. Θαβώρης με κατακρίνει, επειδή ασχολήθηκα με θέμα, με το οποίο ασχολείται ο ίδιος από χρόνια, λέγοντας: «Προέκυψε βέβαια θέμα ηθικής τάξεως, *αλλά δεν ενδιαφέρει, νομίζω, να το σχολιάσουμε εδώ*» (η υπογράμμιση δική μου). Ο ίδιος στο τέλος, αναιρώντας τον εαυτό του, λέει: «Κατά τα άλλα μπορεί ο καθένας ανενόχλητα να ασχοληθεί με την έρευνα οποιουδήποτε νεοελληνικού ιδιώματος, γιατί αυτά δεν είναι "τσιφλίκι" κανενός» (ούτε βέβαια και του ίδιου). Η λογική αντίφαση είναι προφανής εδώ και το ερώτημα που προκύπτει είναι για ποιο λόγο θέτει θέμα ηθικής τάξεως στην πρώτη σελίδα για να το αναιρέσει στην τελευταία. Αν η διαφωνία του κ. Θαβώρη για τη δημοσίευση του άρθρου μου ήταν τόσο ριζική και το κακό που θα προξενούσε το 15σέλιδο άρθρο μου τόσο μεγάλο που να δικαιολογεί 60σέλιδη κριτική, τότε λόγοι στοιχειώδους αξιοπρέπειας επέβαλλαν να σταθμίσει ανάλογα και την ίδια τη θέση του ως μέλους της Συντακτικής επιτροπής του περιοδικού. Αντ' αυτού προτίμησε, κάνοντας κατάχρηση της θέσης αυτής, να δημοσιεύσει ένα 60σέλιδο κείμενο, το οποίο, κατά τη γνώμη μου, εκτός από τους εκφραστικούς τρόπους που χρησιμοποιεί, και για επιστημονικούς λόγους δεν θα έπρεπε να δημοσιευτεί.

2) Το αποκορύφωμα του ηθικού ατοπήματος είναι ότι αφιερώνει μια σελίδα του άρθρου του (σ. 44) για να κρίνει, συχνά με βαρείς χαρακτηρισμούς και για τον κ. Τζιτζιλή, την αδημοσίευτη εργασία μας για το γλωσσικό ιδίωμα των χωριών της Πιερίας που είχαμε υποβάλει στην ΕΜΣ. Φράσεις του τύπου: «Σύγχυση έχει ο Τζιτζιλής και ως προς το τί είναι ιδιωματικός αρχαϊσμός...», «Αλλά τα λάθη στην εργασία αυτή δεν έχουν τελειωμό», δεν νομίζω ότι αρμόζουν σε επιστήμονα που πρέπει, εκτός από τη γνώση, να διαθέτει και νηφα-

λιότητα και ευπρέπεια. Δεν θα επεκταθώ όμως περισσότερο στα σημεία που αφορούν τον κ. Τζιτζιλή, επειδή απαντά σ' αυτά ο ίδιος.

3) Περίεργη ήταν η απαίτησή του να θέσω υπόψη του το άρθρο μου πριν από τη δημοσίευσή του, επειδή τότε ήταν επόπτης του Τμήματος. Σημειώνω ότι ο ίδιος ποτέ δεν ενδιαφέρθηκε για τις εργασίες των συνεργατών του Τμήματος, οι οποίοι σε καμιά περίπτωση δεν είχαν θέσει υπόψη του καμιά απολύτως από τις εργασίες που είχαν δημοσιεύσει στο περιοδικό της Εταιρείας κι αλλού κατά τη διάρκεια της θητείας του στο Τμήμα.

4) Τη δημοσίευση του άρθρου μου εμπόδισε για μεγάλο χρονικό διάστημα, χωρίς ν' ανταποκριθεί στις επανειλημμένες προσκλήσεις της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού να εξηγήσει προφορικά ποια είναι τα λάθη αυτά ή να δώσει μια γραπτή εισήγηση, ώστε να προχωρήσει ή όχι η εκτύπωση του άρθρου μου. Στο τέλος η Επιτροπή αποφάσισε να δώσει το άρθρο στον κ. Συμεωνίδη, τακτικό καθηγητή Γλωσσολογίας του ΑΠΘ, για να δώσει τη σχετική γνωμάτευση. Πράγματι, ο κ. Συμεωνίδης έστειλε αμέσως ευνοϊκή γνωμάτευση, όπου, ανάμεσα στα άλλα, αναφέρονται και τα εξής· «Πρόκειται για μια πολύ καλά διαρθρωμένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη εργασία στην περιοχή των βόρειων νεοελληνικών ιδιωμάτων», «... Για τους λόγους αυτούς συνιστώ ανεπιφύλακτα τη δημοσίευσή της με την ευχή να βρεθούν ή να προκληθούν και άλλες γλωσσικές εργασίες που να άπτονται άμεσα του ευαίσθητου μακεδονικού χώρου».

5) Σε πολλά σημεία της κριτικής του ο κ. Θαβώρης παραποιεί τις σκέψεις μου ή τουλάχιστο δεν τις αποδίδει σωστά, όπως π.χ. ότι έχω δική μου συλλογή «για το σύνολο του λεξιλογικού υλικού του Βελβεντού», πράγμα που δεν θα μπορούσα να ισχυριστώ, ύστερα μάλιστα από τις αλλεπάλληλες γλωσσοσυλλεκτικές μου αποστολές σε διάφορα μέρη της Μακεδονίας (Πιερία, Βόϊο, Χαλκιδική) και την ενασχόλησή μου επί σειρά ετών με τη συλλογή γλωσσικού υλικού. Παραθέτω το σχετικό απόσπασμα (σ. 255) από το άρθρο μου: «Προσπάθησα, *με βάση το υλικό που είχα στη διάθεσή μου από την εργασία του Μπουντώνα*, καθώς και από το *τμήμα της δικής μου συλλογής που ανταποκρίνεται στο αντίστοιχο υλικό των χωριών της Πιερίας*, να παρουσιάσω το σύνολο των αρχαϊσμών του ιδιώματος. Ίσως υπάρχουν μερικοί στην πραγματεία του Μπουντώνα που δεν μπόρεσα να εντοπίσω, αλλά ασφαλώς υπάρχουν και άλλοι, οι οποίοι θα έλθουν στο φως, όταν δοθεί όλο το λεξιλογικό υλικό του ιδιώματος στο μέλλον». Επίσης φαντάζεται ότι θα ήθελα ένα πλουσιότερο γλωσσάριο του Μπουντώνα για να αντλήσω απ' αυτό *αβασάνιστα* κι άλλους αρχαϊσμούς κλπ.

6) Στα θέματα ηθικής τάξεως κατατάσσω και την αντιμετώπιση του *Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten* (στο εξής: *LA*) του Ν. Ανδριώτη από μέρους του κ. Θαβώρη, αν και θα μπορούσε να υπαχθεί και

στο δεύτερο μέρος των παρατηρήσεων. Το θέμα έχει ως εξής: Στο άρθρο μου, καθώς επίσης και στην (αδημοσίευτη) κοινή με τον κ. Τζιτζιλή εργασία μας με τίτλο «Το γλωσσικό ιδίωμα της ορεινής Πιερίας» υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός αρχαϊσμών που περιέχονται και στο κλασικό έργο του Ν. Ανδριώτη, στο οποίο και παραπέμπουμε. Η κριτική του κ. Θαβώρη για το άρθρο μου αποτελεί στην ουσία έμμεση και για τον λόγο αυτό δεοντολογικά απαράδεκτη κριτική του *LA*. Είναι αυτονόητο ότι ο κ. Θαβώρης είχε κάθε δικαίωμα σε μια τέτοια κριτική, μένουν όμως αναπάντητα δυο καίρια ερωτήματα: α) γιατί δεν προχώρησε στην κριτική του *LA* όταν δημοσιεύτηκε (σημειώνω το 1974) και β) γιατί δεν είχε το θάρρος να προβεί σε μια άμεση κριτική και προτίμησε να προσπαθήσει να ακυρώσει τις προτάσεις του Ανδριώτη κάνοντας κριτική στις δικές μου παραπομπές στο έργο του Ανδριώτη. Θα ήθελα να προσθέσω ότι θεωρώ περιττό να υπερασπιστώ το κύρος και την αξία ενός διεθνώς καταξιωμένου έργου (του *LA*), θεωρώ όμως μη ορθό τον τρόπο αυτής της έμμεσης κριτικής. Δυστυχώς φοβάμαι ότι η απόρριψη πολλών απόψεων του Ανδριώτη από μέρους του κ. Θαβώρη οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στη λανθασμένη του άποψη σχετικά με τους όρους *αρχαϊσμός, λόγια* και *κοινή* λέξη, όπως θα δούμε πιο κάτω. Επειδή τονίζει συνεχώς ότι κι εγώ, αλλά κι ο κ. Τζιτζιλής, δεν έχουμε *σαφή αντίληψη* τί σημαίνει ιδιωματικός αρχαϊσμός, οφείλω πολύ σύντομα να κάνω μια διευκρίνιση: Οι ιδιωματικοί αρχαϊσμοί δεν πρέπει να συγχέονται με τις λόγιες λέξεις της κοινής νεοελληνικής που πολλές φορές μπορεί να συμπίπτουν, αλλά η προέλευσή τους είναι διαφορετική. Οι αρχαϊσμοί διατηρήθηκαν στα ιδιώματα με την προφορική παράδοση, ενώ οι λόγιες λέξεις μπήκαν στην κοινή γλώσσα από λόγιους συγγραφείς που είτε τις ανέσυραν από την αρχαιότητα, είτε τις έπλασαν και τις χρησιμοποίησαν στο γραπτό λόγο. Έτσι μπορεί μια λέξη να είναι λόγια για την κοινή και αρχαϊσμός για το ιδίωμα (βλ. αγέλη και *αγέλ', κατάλυμα* και *κατάλυμα, νοώ* και *νουώ* κλπ.). Αποτέλεσμα της σύγχυσης των όρων αυτών είναι να απορρίπτει ο κ. Θαβώρης τους περισσότερους αρχαϊσμούς του άρθρου μου, καθώς και της κοινής με τον κ. Τζιτζιλή εργασίας που περιέχονται ως αρχαϊσμοί στο *LA*, και παράλληλα ως λόγιες λέξεις σε λεξικά της κοινής νεοελληνικής, όπως φαίνεται από τα παραπάνω παραδείγματα και θα φανεί περισσότερο από τον κατάλογο που θα παραθέσω πιο κάτω.

Αυτά ήταν σε γενικές γραμμές τα σπουδαιότερα σημεία που αφορούν θέματα ηθικής δεοντολογίας και συμπεριφοράς. Υπάρχουν κι άλλα επιμέρους σημεία, αλλά δεν θέλω να υπεισέλθω σε λεπτομέρειες για να μην κάνω κατάχρηση του χώρου.

Τις παρατηρήσεις του κ. Θαβώρη σε γλωσσικά θέματα μπορώ σε γενικές γραμμές να τις κατατάξω σε δύο μεγάλες κατηγορίες: σ' αυτές που αφορούν γενικότερα γλωσσικά φαινόμενα, θέματα μεθόδου κλπ., και στις επιμέρους

και κατά λέξη παρατηρήσεις. Δηλώνω εξαρχής την πρόθεσή μου να αποφύγω το ύφος του κ. Θαβώρη και να σεβαστώ το χώρο του περιοδικού. Η πρόθεσή μου αυτή με αναγκάζει να απαντήσω με συντομία και μόνο σε παρατηρήσεις που αφορούν την ουσία της εργασίας μου.

Από την πρώτη κατηγορία: Επισημαίνει, όπως λέει, δυο σοβαρά λάθη (σ. 40-42), τα οποία καταλογίζει επίσης και στον κ. Τζιτζιλή (σ. 44-45):

α) ότι θεωρώ ως φωνητικό αρχαϊσμό τη διατήρηση του αρχικού άτονου *ο* ως *ου* στις λέξεις *ουμιλώ, ουμνοιάζου* κλπ., και β) ότι θεωρώ ως μορφολογικό αρχαϊσμό την παρουσία στο ιδίωμα ρημάτων σε -ίσκω > *-ίσκου*, όπως *πιθνίσκου, μάθνισκα, πάθνισκα* και ουσιαστικών σε -ότη > *-ότ'*, όπως *αρχότ'*. Η διατήρηση του αρχικού άτονου ο >*ου* είναι φυσικά *φωνητικός* αρχαϊσμός, και όχι μορφολογικός, όπως ισχυρίζεται ο κ. Θαβώρης, ο οποίος λέει ότι εδώ έχουμε απλώς τη «διατήρηση του αρχικού φθόγγου *-ο* ως συλλαβής» και ως επιχείρημα επικαλείται το ότι ο Ανδριώτης στο άρθρο του καταχωρεί το *ουμιλώ* και το *ουπίσου* στους «γραμματικούς» αρχαϊσμούς. Κατά την αντίληψη του κ. Θαβώρη ο όρος *γραμματικός* αρχαϊσμός δεν συμπεριλαμβάνει και τον φωνητικό αρχαϊσμό. Ο ίδιος ο Ανδριώτης όμως στο *Λεξικό των Αρχαϊσμών* (σ. 399) χαρακτηρίζει το αρκτικό *ο-* ως φωνητικό αρχαϊσμό στις λέξεις *ολίγος, ομμάτιν, ομολογώ* κλπ. (Πόντ., Χίος, Εύβοια, Κάρπ. κλπ.) και *ουλίγου, ουμιλώ, ουμοιάζου* (Μακεδ.). Όλες οι γραμματικές της κοινής καταχωρούν το φαινόμενο της διατήρησης του αρκτικού *-ο* στη φωνητική, μαζί με τα άλλα φωνητικά φαινόμενα (αποβολή φωνηέντων, συναίρεση κλπ.) —Μ. Τριανταφυλλίδης, *Νεοελληνική Γραμματική (της δημοτικής)*, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 79.

Το ρηματικό επίθημα -ίσκω > *-ίσκου* στο ρήμα *πιθνίσκου* το εντάσσω στους *μορφολογικούς* αρχαϊσμούς του ιδιώματος και όχι στους *λεξιλογικούς*, όπως συμπεραίνει ο κ. Θαβώρης, ενώ οι παρατατικοί *μάθνισκα, πάθνισκα* κλπ. είναι αναλογικοί σχηματισμοί. Διαφορετικά ο Μπουντώνας (σ. 50), αλλά κι εμείς στο γλωσσάριο της εργασίας μας για τα χωριά της Πιερίας, θα είχαμε και τύπους *μαθνίσκου, παθνίσκου* κλπ., όπως αλλού (*Λεξικό Αρχαϊσμών*, σ. 284, όπου: *βραδυν-ίσκω, γιαν-ίσκω, παθν-ίσκω* κλπ. —Ηπειρ., Κύπρ., Μακεδ. κλπ.).

Πάντως είναι ν' απορεί κανείς με την άποψη του κ. Θαβώρη ότι «*οι τύποι έμνησκα, μάθνησκα, πάθνησκα δεν είναι αρχαϊσμοί, αφού δεν είχε η αρχαία Ελληνική ρήματα: *μνήσκω, *μαθνήσκω, *παθνήσκω* κλπ. Κι εδώ ο Ανδριώτης στο *Λεξικό των Αρχαϊσμών* (σ. 284) παραθέτει ως αρχαίο το ρηματικό επίθημα *-ίσκω* (*αναλ-ίσκω, αραρ-ίσκω* κλπ.) στα διαλεκτικά *βραδυν-ίσκω, γιαν-ίσκω, παθν-ίσκω* κλπ.

Στην περίπτωση του επιθήματος *-ότ'* < αρχ. -ότης στη λέξη *αρχότ'* μπέρδεψε πάλι τον μορφολογικό με τον λεξιλογικό αρχαϊσμό και αναρωτιέται:

«Ποια αρχ. λ. επομένως είναι σε *-ότης*, ώστε να έχουμε μορφολογικό αρχαϊσμό;» Ο Ανδριώτης πάλι στο *Λεξικό των Αρχαϊσμών* (σ. 551) παραθέτει ως αρχαίο το επίθημα *-της* για αφηρημένα ουσιαστικά (*νεότης, φιλότης* κλπ.) και *-τη* για τα νεότερα (*ανθρωπό-τη, νιό-τη, τιμιό-τη* κλπ.) και *-τε̈ -τα̈* για τον Πόντο (*αγουρό-τε̈, αδελφότε̈, παιδότα̈* κλπ.) Πρόκειται για απίστευτη για φιλόλογο σύγχυση των επιπέδων γλωσσικής ανάλυσης και η απάντησή μου στην κριτική θα μπορούσε να τελειώνει εδώ με το σκεπτικό ότι δεν θα έπρεπε να μ' ενδιαφέρουν οι απόψεις ενός ανθρώπου με τέτοια άγνοια βασικών στοιχείων της γλωσσολογίας. Είναι κωμικοτραγικό ότι ακριβώς σ' αυτά τα «λάθη» στηρίχτηκε ο κ. Θαβώρης για ν' αποδείξει τη «γλωσσολογική μου ανεπάρκεια» (σ. 40).

Άλλο λάθος που μου καταλογίζει είναι ότι δεν αποδίδω σωστά τα φωνητικά συμπλέγματα *-ίά, -ίό, -ίού* που προέρχονται από συνίζηση στις λέξεις *αδυκοῦμι, δῆότ'κους, κιραμαρῆό, ξαρίζου* κλπ. Εγώ αποτυπώνω φωνητικά τις λέξεις, άσχετα από την προέλευσή τους, και το ίδιο σύστημα ακολουθήσαμε με συνέπεια τόσο στις εργασίες του Τμήματος, με τη συγκατάθεση του καθηγητή Ανδριώτη που ήταν Προϊστάμενος του Τμήματος, όσο και στις ατομικές μας εργασίες. Ο ίδιος ο Ανδριώτης στην τελευταία του εργασία με τίτλο «Φαινόμενα συναλοιφής και χασμωδίας», *Ελληνικά* 29, τεύχ. 2, Θεσσαλονίκη (1976) 231-235, υιοθέτησε το ίδιο φωνητικό σύστημα και παραθέτει πολλές λέξεις που προέρχονται από συνίζηση, όπως *δjάρι, ψάρjα, παιδjα, πάπjα, καλάμjα, κοχύjλα, καjά, jα* κλπ., ενώ στο *Λεξικό των Αρχαϊσμών* χρησιμοποίησε για τη συνίζηση το υφέν *(ακριώνυχο, αξιά̂λ, δυότ'κους, νιάτιρους* κλπ.) και το σημείο της ουράνωσης για τα κ, γ, χ, λ, ν *(αδιαλόῆ'στους, αντζύῆ', αδράκ̂'λου, ν̂'φέλιτους* κλπ.) και των *σ, ζ (τζ), ξ, ψ (ανέβασ̂', ανταρτξά, ξ̂'γόλιρους* κλπ.). Πάντως η γραφή: *αδυκιούμι, δῆότ'κους, κιραμαργειό, λυγιά, ξυραρίζου* κλπ. που υιοθετεί ο κ. Θαβώρης χωρίς ούτε καν το σημείο της συνίζησης, δεν βοηθάει στη σωστή φωνητική απόδοση του ιδιωματικού λόγου, εφόσον το αποτέλεσμα της συνίζησης δεν είναι το ίδιο σ' όλα τα ιδιώματα.

Πιο κάτω (σ. 43) λέει ότι «ένας επιστήμονας πρέπει να δικαιολογεί τις γραμματικές και σημασιολογικές μεταβολές της αρχικής λέξεως, εκτός αν υπάρχουν στα Γλωσσάρια, απ' όπου αντλεί τους αρχαϊσμούς, και στα οποία, αν τις δέχεται, θα παραπέμπει». Επομένως δεν χρειάζεται να δικαιολογώ τις μεταβολές των διαλεκτικών τύπων που περιέχονται στο Λεξικό του Ανδριώτη, τις οποίες φυσικά δέχομαι και παραπέμπω σ' αυτό (βλ. π.χ. τις λ. *μούρνους*, Andr. σ. 383 < μτγν. μόρινος > διαλ. *μούρνο > μουρνιά* —Θ.: «Πρέπει όμως να εξηγηθεί η τροπή του τονισμένου *ό* σε *ού*» (θεωρεί την τροπή αρχαίο φαίνομενο και παραπέμπει στον εαυτό του, ενώ μπορεί να οφείλεται απλά σε χείλωση, όπως τα ρόπαλο > *ρούπαλο*, πόρνος > *πούρνος*, αμόργη > *αμούργη*

κλπ., Χ. Συμεωνίδης, «Χείλωση στη Μεσαιωνική και Νέα Ελληνική», *Βυζαντινά* 4, 247-248.

ξυλουφάγς, Andr., σ. 398 < μτγν. ξυλοφάγος —Θ: Αναλίσκεται σε περιττολογίες για την αποβολή του *γ* του *β΄* συνθετ. *-φάγης* > φάης) κλπ.

Θεωρεί ότι εσφαλμένα ερμηνεύω μερικούς αρχαϊσμούς του ιδιώματος με τις ίδιες τις λέξεις, όπως *δγάστυλου*-διάστυλον, *κατάλυμα*-κατάλυμα, *πιροῦ'-πιρούνι* κλπ. Δεν έκρινα σκόπιμο να αναλίσκομαι σε αναλυτικές περιγραφές γνωστών στην κοινή λέξεων (η ερμηνεία διάστυλον, καθώς και άλλων αρχαισμών που περιέχονται στο γλωσσάριο του Μπουντώνα (σ. 243-245), είναι του ίδιου του Μπουντώνα και το δηλώνω στην αρχή του καταλόγου). Εκείνους που απαντούν στα χωριά της Πιερίας και συμπίπτουν με τους αντίστοιχους του Βελβεντού τους ερμηνεύω επίσης με τα ερμηνεύματα του ίδιου, ενώ οι ετυμολογίες είναι από την εργασία μας για τα χωριά της Πιερίας. Εκεί υπάρχουν και οι αντίστοιχες παραπομπές. Όλα αυτά τα δηλώνω στην αρχή των καταλόγων. Την κατανομή των αρχαϊσμών σε ξεχωριστούς καταλόγους την εξηγώ στην αρχή του κάθε καταλόγου και δεν κρίνω σκόπιμο να επαναλάβω με λεπτομέρειες τους λόγους. Πιστεύω ότι μεθολογικά είναι σωστή, επειδή κάθε κατάλογος περιλαμβάνει λέξεις του ιδιώματος που περιέχονται είτε στην πραγματεία του Μπουντώνα, είτε στο άρθρο του Ανδριώτη κλπ. Όσο για την κατάταξη (όχι κατάτμηση, όπως λέει) του υλικού σε ουσιαστικά, επίθετα, ρήματα κλπ. στον τέταρτο κατάλογο που είναι ο πολυπληθέστερος, την οποία ακολουθήσαμε και στην κοινή με τον κ. Τζιτζιλή εργασία μας, πιστεύω ότι είναι μεθολογικά σωστή και δεν διασπά καμιά ενότητα, αφού ετυμολογούμε την κάθε λέξη κατ' αλφαβητική σειρά στον κατάλογο των ουσιαστικών, επιθέτων κλπ. Εμείς δεν παραθέτουμε τις λέξεις κατά σημασιολογικές ενότητες, ούτε όλα τα παράγωγα των λέξεων που έχουν την ίδια ετυμολογική αρχή, αλλά μόνο τις λέξεις που υπάρχουν στο ιδίωμα ως αρχαϊσμοί. Ο κ. Θαβώρης μου προσάπτει ακόμα την κατηγορία ότι στο δεύτερο κατάλογο (σ. 246-247) όπου αντιπαραβάλλω το υλικό του Βελβεντού με το αντίστοιχο υλικό των χωριών της Πιερίας, δεν το αντιπαραβάλλω με το υλικό κι άλλων γειτονικών ιδιωμάτων ή άλλων νεοελληνικών ιδιωμάτων και διαλέκτων! Εγώ το δηλώνω ότι το αντιπαραβάλλω μόνο με το αντίστοιχο υλικό των χωριών της Πιερίας που η συλλογή του υπήρξε καρπός μακροχρόνιας επιτόπιας έρευνας δικής μου και του κ. Τζιτζιλή στα παραπάνω χωριά. Δεν αμφισβητεί κανείς ότι πολλοί αρχαϊσμοί ενός ιδιώματος υπάρχουν και σ' άλλα ιδιώματα και διαλέκτους, και μάλιστα απομακρυσμένες μεταξύ τους. Αυτό είναι αυτονόητο. Αρκεί να ρίξει κανείς μια ματιά στο *Λεξικό των Αρχαϊσμών*, στο *Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών* ή σε διάφορα γλωσσάρια για να το αντιληφθεί. Στον τρίτο κατάλογο (σ. 247) λέει ότι παραθέτω «ξερά» τους αρχαϊσμούς που εντόπισε ο Ανδριώτης στην πραγματεία του

Μπουντώνα και σχολίασε ο κ. Θαβώρης το 1983. Δεν καταλαβαίνω το «ξερά» τι υπονοεί. Εφόσον την ετυμολογική προέλευση και τα ερμηνεύματα τα παρουσίασε ο Ανδριώτης στο άρθρο του και τα σχολίασε ο κ. Θαβώρης αργότερα, τί νόημα είχε να τα επαναλάβω; Απλώς θέλησα να παρουσιάσω και τους αρχαϊσμούς αυτούς, ώστε να έχει κάποιος μια γενικότερη εικόνα των αρχαϊσμών του ιδιώματος από το μέχρι τώρα δημοσιευμένο υλικό. Στον έκτο κατάλογο (σ. 254) παραθέτω τους αρχαϊσμούς που δεν απαντούν σ' άλλα ιδιώματα, σύμφωνα με το *LA*, όπως δηλώνω στην αρχή του καταλόγου. Για τα λεξικά της κοινής νεοελληνικής (Πρωίας, Σταματάκου κλπ.) και της αρχαίας ελληνικής που λέει ότι δεν τα χρησιμοποίησα —μετράει μάλιστα πόσες φορές παραπέμπω στο λεξικό του Du Cange, στο LSJ και την ελληνική του μετάφραση κλπ.— το συμπεραίνει αυθαίρετα. Τα νεότερα, εκτός από το *Ετυμολογικό Λεξικό* του Ανδριώτη που ήταν βασικό βοήθημα, δεν ήταν απαραίτητα στην εργασία μου για τους αρχαϊσμούς. Ο κ. Θαβώρης προσπαθεί να αποδείξει ότι πολλοί αρχαϊσμοί που παρουσιάζω είναι λέξεις της κοινής παραπέμποντας γι' αυτό το λόγο σε λεξικά, όπως του Δ. Δημητράκου, *Μέγα Λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης*, τ. 1-9, Αθήναι 1954-1958, αν και είναι γνωστό ότι το συγκεκριμένο Λεξικό δεν είναι της κοινής, αποδεικνύοντας έτσι τη σύγχυση που έχει για το τι ανήκει στην κοινή ελληνική και τι όχι.

Αυτές ήταν με συντομία οι απαντήσεις μου στις παρατηρήσεις της πρώτης κατηγορίας. Στη συνέχεια θα απαντήσω σε παρατηρήσεις που αφορούν σε επιμέρους λέξεις. Η πρώτη κατηγορία αφορά λέξεις, για τις οποίες αποδέχομαι την ετυμολογία που προτείνει ο Ανδριώτης, οπότε η κριτική αφορά το *LA*. Τις λέξεις αυτές που περιέχονται στο *LA* ο κ. Θαβώρης προσπαθεί να τις αμφισβητήσει πλήττοντας τη δική μου εργασία.

Επαναλαμβάνω ότι θεωρώ τον τρόπο που επέλεξε ο κ. Θαβώρης για να πλήξει το *Lexikon der Archaismen* ως θέμα καθαρά ηθικής τάξεως και για να γίνει αυτό απόλυτα κατανοητό θα αναφέρω όσα γράφει ο κ. Θαβώρης για τη λέξη *προυμύθχα*, σ. 68: «Η Π. ερμηνεύει: "συμβουλή" και ετυμολογεί: μτγν. *προμύθιον*, γι' αυτό ορθογραφεί τη λ. με *υ*. Δεν υπάρχει όμως λ. στην αρχ. Ελλ. **προμύθια*, η. Έπειτα *προμύθιον* στην αρχ. Ελλ. σημαίνει: εισαγωγή μύθου (αντίθ. *επι-μύθιον*). Στο Βελβεντό λέμε *προυμήθ'κια* (Μπ. 29) με *η*, που είναι η κοινή *προμήθεια*, η (από το *προμηθεύω - προυμηθεύου*) και σημαίνει: φροντίδα, εφόδια, ετοιμασία εφοδίων, κυρίως τροφών: *έκαμιν προυμήθκια* = προμηθεύτηκε τα απαραίτητα εφόδια, τρόφιμα. Έπειτα, από την έννοια της φροντίδας: *εχ' καλή προυμήθκια* = φροντίζει, ίσως προήλθε και η έννοια της συμβουλής, και *προυμηθεύω*=συμβουλεύω, που δεν τις γνωρίζω ως βελβεντινές λέξεις».

Ο Andriotis αναφέρει στο *LA: προμύθιον* το, σ. 466, sgr. «die einer Fabel vorangehende belehrende, ermahnende Erzählung: *προυμύθια* η Lesb. Ma-

ked, (Kataph) Rat, Beratung, Unterweisung; >*προυμυθεύου* Lesb. Maked (Bero, Giub, Naus) beraten, Unterweisung, *απρουμύθιφτους* adj. Maked (Sis)nicht beraten, ratlos (s. Andriotis, Lesb. Hemerol. 1954, 34 f.)».

Ενώ λοιπόν ο Ανδριώτης ασχολείται ήδη από το 1954 σε ειδικό μάλιστα άρθρο με την ετυμολογία των λέξεων αυτών, ο κ. Θαβώρης, παρασιωπώντας όλα αυτά, γράφει, όπως είδαμε: «Η Π. ερμηνεύει και ετυμολογεί».

Για τον τρόπο που αντιμετωπίζει τις ετυμολογίες του Ανδριώτη ο κ. Θαβώρης αναφέρω δυο παραδείγματα: α) Σχολιάζοντας όσα ο Andriotis, και εγώ επαναλαμβάνοντάς τον, αναφέρουμε για την προέλευση των ιδιωματικών *δ̓ȳότ'κους* και *τριότ'κους* από τα αρχαία *διετής* και *τριετής* αντίστοιχα, γράφει: *δυότ'κους* σ. 54, Π: «διετής» < αρχ. διετής και παραπέμπει στο *LA* (σημ. 71), όπου παραθέτει και την άποψη του Συμεωνίδη = δύο ετών πρβλ. *τριότ'ς*, αντί *τριώτ'ς*, ανωτέρω, σ. 52. Η Π. αγνοεί ότι ο Μπ. στη σ. 37 της μελέτης του μας λέγει ότι στο Βελβεντό λέμε: (*πέντι, δjο κ.τ.τ.*) *χρουνών*. Έπειτα σε υποσημείωση στην ίδια σελίδα ετυμολογεί το ουδ. επίθ. *δjότ'κου* ως *δυοέτικο* και προσθέτει: «... *τριότ'κου, τισσιρότ'κου, πινταϊτ'κου* και καθεξής, αλλά ... εν Βελβεντώ μόνον επί αλόγων ζώων· (κάτι που ισχύει και σήμερα). Ενώ λοιπόν είναι προφανές ότι υπόκειται στο επίθετο *δυότ'κους* η κατάλ. *-ικος*, η Π. δεν την αναφέρει. Πάντως ούτε από την κατάληξη *-ετής* του επιθέτου *διετής* μπορεί να προέλθει κατάληξη *-ικος*, ούτε από το *διετής* + *-ικος* μπορεί να προέλθει τύπος: *δυότ-ικος* (*δυότ'κους*). Απλώς η λ. σχηματίστηκε από το αριθμητικό *δυό* και την κατάλ. *-ώτικος* (*-ώτ'κους*), από επίθετα σε *-ώτικος* (και αυτά από επίθετα σε *-ώτης*, όπως "*Καταφυγι-ώτης-Καταβγιώτ'ς-καταβγι-ώτ'κους, Σερβιώτης-Σιρβγι-ώτ'ς-σιρβγι-ώτ'κους* κλπ.") (Μπ. 14, 61)».

τριότ'κους, σ. 57, Π: αρχ. *τριετής* (Θ: αν είναι δυνατόν!). Και συνεχίζει: «Για το σχηματισμό της λ. από το αριθ. *τρία* και την κατάλ. *-ώτικος* (*ώτ'κους*) βλ. ανωτέρω: *δυότ̂'κους*. Αντίθετα με το: *δυότ̂'κους*, όπου επικρατεί ο τύπος *δυο-*, η σωστή γραφή εδώ είναι: *τρι-ώτ'κους*, όπως και *τριώτ'ς* (Μπ. 104)».

Ο κ. Θαβώρης αγνοεί προφανώς ότι οι παραγωγικές καταλήξεις είναι φορείς συγκεκριμένων σημασιών και συνδυάζονται με συγκεκριμένες βάσεις (ονόματα, ρήματα κλπ.). Ποια λοιπόν περίπτωση παραγώγων με την κατάληξη *-ώτης, -ώτ'κους* και βάση αριθμητικό γνωρίζει ο κ. Θαβώρης; Η άποψη του Andriotis είναι απόλυτα σωστή: το αρχ. επίθ. *διετής* το συναντούμε στο μεσαίωνα με τη μορφή *διέτης*. Το θηλυκό του επιθέτου είναι *διέτα* και το ουδέτερο *διέτικο*. Από τον γενικευμένο τύπο του ουδ. έχουμε το αρσ. *διέτικος, δκιέτικος* (Κύπρος). Οι τύποι *διότης, διότ'κους* προέρχονται από το *διέτης, διέτικος* με επίδραση του *δύο*. Αναλογικά προς το *δ̓ȳότ'κους* σχηματίστηκαν οι τύποι *τριότ'ς, τριότ'κους* κλπ.

β) *dώνgους* ο, σ. 60, Π: «είδος κόκκινου επιτραπέζιου σταφυλιού με μυτε-

ρές ρώγες < μτγν. *αετώνυχον*». Ο κ. Θαβώρης: «Στην εισαγωγή η Π. συνδέει τη λ. με τους τύπους: *αιτώνgου* και *αιτών'* της Πιερίας και: *μαυραιτώνgου* της Θάσου...). Όσο για τον τύπο του Βελβεντού, αν όχι και της Πιερίας, υποπτεύομαι ότι πιθανόν να είναι αντιδάνειο από τουρκικό ιδίωμα της περιοχής των, πάντως από τύπο: *αετώνυχο* (της Πιερίας) και *αετώνυχος* (του Βελβεντού)».

Αν το *αιτώνgου, αιτών'* της Πιερίας είναι αντιδάνειο από τουρκικό ιδίωμα της περιοχής των, τότε και το κυπριακό *ατώνυκον* «Traubenart» θα είναι αντιδάνειο από το τουρκικό ιδίωμα της περιοχής. Πού οδηγούν άραγε οι επικίνδυνοι ατραποί της άγνοιας;

Το *LA* του Ανδριώτη, όπως είπαμε, έχει καταξιωθεί διεθνώς ως ένα κλασικό στο είδος του έργο και δεν έχει ανάγκη από τη δική μου υποστήριξη, ούτε κινδυνεύει από όσα αναφέρει ο κ. Θαβώρης. Χαρακτηριστικό της εμπάθειας με την οποία αντιμετωπίζει το υλικό μου είναι ο τρόπος με τον οποίο προσπαθεί να εκμεταλλευτεί ακόμα και προφανή λάθη δακτυλογράφησης. Αναφέρω ενδεικτικά: *bρουστημνά* η, σ. 59, «στήθος ανθρώπου και ζώου» < **προστήμιον* < *πρό + στήμα*.

Ο κ. Θαβώρης λέει: «Η Π. στηρίζεται στην παραπομπή του Τζιτζιλή, ο οποίος στην εργασία τους για το ιδίωμα της ορεινής Πιερίας (σ. 33) αναφέρει ως «γλώσσα» του Ησυχίου την ανύπαρκτη **στήμιον*, ενώ ο Ησύχιος έχει: *στήνιον· στήθος* (LSJ). Αλλά και η λ. *στήμα* (Πολυδεύκτης, Ησύχιος = LSJ) σημαίνει τον στήμονα του άνθους».

Εμείς στην εργασία μας το παράγουμε από το *πρό + στήμα* και στην παραπομπή αναφέρουμε: Για τη σημασιολογική εξέλιξη πβ. ησυχ. *στήμιον* «στήθος». Το λάθος της δακτυλογράφησης είναι προφανές, γιατί, αν υπήρχε τύπος *στήμιον*, δεν θα παραπέμπαμε σ' αυτόν μόνο για τη σημασιολογική εξέλιξη, αλλά θα το είχαμε παραγάγει από το *πρό + στήμιον*.

Στη συνέχεια αναφέρω τις λέξεις από το *LA* που ο κ. Θαβώρης, όπως είπαμε, προσπαθεί να αμφισβητήσει πλήττοντας τη δική μου εργασία.

Από τον πρώτο κατάλογο (σ. 243-245 του άρθρου μου):

απόρρ'γμα το, Andr. σ. 142 < μεσν. απόρριμμα —Θ. 47: «Η Π. ετυμολογεί εσφαλμένα *επαναλαμβάνοντας το λάθος του Ανδριώτη* (η υπογράμμιση δική μου).

αφ'ὸλά η (Ο Andr. σ. 168, ίσως από τυπογραφικό λάθος, έχει *αφσικιά)* < μεσν. αφουσία < διαλ. *αφισιά* —Θ. σ. 47 < αφησιά < αφήνω,

βρουχός ο, Andr. σ. 188 < αρχ. βρόχος —Θ. σ. 47 < ρ. βρέχω > **βρόχος*,

θιρμασὸά η, Ανδρ. (Ετυμολ. Λεξ.) < μτγν. θερμασία (βλ. και Liddell-Scott-Jones, στο λ. θερμασία) —Θ. σ. 47-48 «η λ. κοινή»,

καταλαχού επίρρ., Andr. σ. 303 < μτγν. καταλαγχάνω —Θ. σ. 48 «η Π. παραπέμπει στο Lex., όπου όμως δεν σημειώνεται το *καταλαχού* του Βελβ.»

(σημειώνεται όμως ο τύπος από την Κρήτη και Πόντο),

κάψους ο, Andr. < κάψα < λατιν. capsa (βλ. στη λ. καψίον σ. 310) —Θ. σ. 48 «όπως και να είναι το πράγμα πρόκειται για ξένο δάνειο και όχι για αρχαϊσμό»,

λαχνός ο, Andr. σ. 351 μεσν. λαχνός —Θ. σ. 48 «η λέξη μπορεί να είναι μεσαιωνική, είναι όμως σήμερα κοινή. Ο Ανδριώτης αναφέρει τη λέξη στο Lex., αλλά μόνο ως προς το επίθ. *κακόλαχνος* = δυστυχής της Ηπείρου, όπου λανθάνει το αρχ. *λαγχάνω*»,

ν̂άμα το, Ανδρ. (στο άρθρο που αναφέραμε πιο πάνω, σ. 238 < μτγν. νέαμα —Θ. σ. 50 «η λέξη θεωρείται κοινή»,

ξαργού επίρρ., Andr. σ. 246 < εξ έργου —Θ. σ. 50 «η ετυμολογία του Ανδριώτη στο Lex. που δέχεται η Π. είναι πιθανή, αλλά δεν μαρτυρείται ως αρχαία»,

ξιλ̂'νίζου ρ., Andr. σ. 228 < μεσν. εκλινώ —Θ. σ. 50 «η βελβεντινή λ. σχηματίστηκε από το κοινό *ξε-*, που είναι ήδη μεσν., και τη λ. λινάρι» (τότε θα είχαμε *ξιλιναρίζου*).

πάχτουμα το, Andr. σ. 427 < μεσν. πάκτωμα —Θ. «η Π. *παρασύρθηκε βέβαια από τον Ανδριώτη*, Lex., *στον οποίο παραπέμπει* (Lex.)» (η υπογράμμιση δική μου),

πιρίττου επίρρ., Andr. σ. 448 < αρχ. περιττός —Θ. σ. 50-51 «Ο Μπ. από το περιττός, που όμως είναι λέξη κοινή. Η Π. ετυμολογεί και αυτή από το περιττός και παραπέμπει στο Lex.»,

προυστ'λ̂άζου ρ., Andr. σ. 468 < *προσθηλιάζω (αρχ. πρός + θηλή) —Θ. σ. 51 «Το ρ. δεν είναι αρχαίο και σήμερα είναι απαρχαιωμένο»,

προυχούν̂' το, Andr. σ. 471 < αρχ. προχώναι αι —Θ. σ. 51 «Η Π. ετυμολογεί *προχώναι, επαναλαμβάνοντας και πάλι το λάθος του Ανδριώτη, στον οποίο παραπέμπει* (Lex.)» (η υπογράμμιση δική μου),

σβωλ̂' το, Andr. σ. 190 < βωλίον < αρχ. βώλος η —Θ. σ. 51 «πρόκειται για υποκορ. της κοινής Νεοελλην. σβώλος»,

σπαθ̂' η, Andr. σ. 505 < αρχ. σπάθη —Θ. σ. 51 «Ο Μπουντώνας ερμηνεύει: ξύλινη σπάθη, επομένως η λ. είναι κοινή»,

τριβή η, Andr. σ. 557 < αρχ. τρίβος —Θ. σ. 51-52 «απλώς η λ. σχηματίστηκε κανονικά, αλλά άγνωστο πότε, από το κοινό ρ. τρίβω που στη μτγν. ελληνική "επί οδού" σήμαινε: πατώ ή φθείρω, ή ποιώ αυτήν ομαλήν»,

ψ̂'τρι το, Andr. σ. 608 < μεσν. ψηκτρίον < αρχ. ψήκτρα (στα χωριά της Πιερίας *πηστρί*) —Θ. σ. 53 < *ξυστρί* >*ξ̂'τρι* >*ψ̂'τρι*, με τροπή του *ξ*>*ψ*»,

ψ̂'φι το, Andr. σ. 398 < μτγν. ξιφίον >*ξιφί* >*ψ̂'φι* Βελβ.) —Θ. σ. 53 «Όμως το υποκορ. *ξιφίον* ή *ξίφιον* ως λ. της μεταγενέστερης Ελληνικής μαρτυρείται μόνο με τη μεταφορική σημασία: το φυτό σπαθόχορτο ... Πάντως η λ. *ξίφος* είναι σήμερα κοινή και επομένως ένα υποκ. σε *-ί(ον)* μπορεί να σχη-

ματιστεί εύκολα και τώρα, όπως και παλαιότερα».

Από τον δεύτερο κατάλογο (σσ. 246-7 του άρθρου μου):

αδράχνου ρ., Andr. σ. 216 < μτγν. δράττω < αρχ. δράττομαι —η Π. < μεσν. δράχνω < μτγν. δράττω) —Θ. σ. 54 «η λ. όμως *αδράχνου* είναι κοινή»,

γραίνου ρ., Andr. σ. 198-199 < ησυχ. γραίνω < μτγν. γράω —Θ. σ. 54 «η λ. στο λεξικό Δ. Δημ. θεωρείται κοινή»,

μουλουγώ ρ., Andr. σ. 408 < αρχ. ομολογώ —Θ. σ. 55 «το μολογώ όμως και το ομολογώ είναι σήμερα λέξεις κοινές»,

'ξινουμώ ρ., Andr. σ. 229 < μτγν. εκνομή —Θ. σ. 55 «Πιθανότερη όμως είναι η προέλευση από το *ξε-* και *νωμάω* (*εκ-νωμάω*) = κινώ και διευθύνω κατά βούλησιν. Ο Ανδρ. αναφέρει και ρ. *εκνέμω* (χωρίς αστερίσκο, ενώ είναι αμάρτυρο). Από το **εκνέμω* θα είχαμε **ξινέμου!*». (Ο Ανδρ. όμως το ετυμολογεί από το *εκνομή* και όχι απευθείας από το εκνέμω),

ξαρίζου ρ., Andr. σ. 398 < ξυάλη >διαλ. *ξιαρίζου* —Θ. σ. 55-56 «Ο Ανδρ. (Lex.), *ξυάλη*, ενώ αναφέρει το Βελβεντό για τη λ. *ξυάλ'*, το ρ. *ξυαρίζου* το αναφέρει μόνο από τη Στενήμαχο (Θράκη) με τη σημασία: διώχνω». (Το πρόβλημα δηλ. κατά το κ. Θαβώρη είναι ότι δεν αναφέρει τη λ. και από το Βελβεντό).

πανουγόᾶ' το, Andr. σ. 126-127 < μεσν. απανωγόμιον —Θ. σ. 56 «η λ. όμως θεωρείται σήμερα κοινή. Τη λ. ως σύνθετη δεν την έχει ο Ανδριώτης στο ΕΛ»,

προυσαμμώνου ρ., Andr. σ. 467 < **πρασαμμώ* < αρχ. πρόθ. πρός + άμμος —Θ. σ. 56-57 «Στο ΕΛ όμως η *πρός* θεωρείται κοινή. Άλλωστε ούτε και ρ. **αμμόω* μαρτυρείται. Στα λεξικά της νέας Ελληνικής η λ. ως κοινή, λόγιας προελεύσεως· το προσαμμώ είναι λόγια απόδοση του *προσαμμώνω* ή και αντίστροφα, το *προσαμμώνω* από το *προσαμμώ*»,

σκαπιτώ ρ., Andr. σ. 295 < αρχ. κάπετος Θ. σ. 57 «Η αρχαία λ. όμως σημαίνει τάφρος, τάφος. Ο Ανδρ. στο Lex. αναφέρει νεοελλ. *κάπετος* από την Εύβοια με την αρχ. σημασία και *σκαπιτώ* από την Ήπειρο = εξαφανίζομαι. Αρχαίο ρ. όμως **καπετώ* δεν μαρτυρείται, ούτε είναι δυνατό από *κάπετος* = τάφρος να προέλθει ρ. *καπετόω-ώ* = φεύγω. Κατά τη γνώμη μου από τη μετοχή scambato του ρ. scambare = φεύγω, διαφεύγω». (Τότε θα είχαμε ρ. *σκαμπάρω*). Και συνεχίζει: «Πιθανή είναι επίσης η παραγωγή από τον συμφυρμό των ρημάτων *σκάω* και *πετώ*, πρβλ. και *σκαπουλάρω*»,

φουκάλ το, Andr. σ. 582 < μεσν. φιλοκάλιον < αρχ. φιλοκαλώ —Θ. σ. 57 «Η μεσαιωνική όμως λέξη με τον τύπο *φροκάλι* θεωρείται σήμερα κοινή».

Από τον τρίτο κατάλογο (σ. 247 του άρθρου μου) που περιλαμβάνει τους αρχαϊσμούς του ιδιώματος που παρουσίασε ο Ανδριώτης στο άρθρο του και τους συμπεριέλαβε αργότερα, σχεδόν όλους, στο *Λεξικό των Αρχαϊσμών*,

αναφέρω τους εξής, τους οποίους ο κ. Θαβώρης θεωρεί ως λέξεις της κοινής και γι' αυτό τους απορρίπτει:

ανάμα το, Andr. σ. 389 < αρχ. νάμα < νάω,

διάδρουμους ο, Andr. σ. 204 < μτγν. διάδρομος,

λοιμ'κή (νόσος) η, < αρχ. επίθ. λοιμικός (βλ. και LS-Κων/δη στο λ. *λοιμικός· λοιμική νόσος* (Ησύχ.),

πέταυρου το, < αρχ. πέταυρον (βλ. και LD-Κων/δη στο λ. *πέταυρον*),

σκούλους ο < αρχ. σκόλλυς ο (βλ. και LD-Κων/δη, στο λ. *σκόλλυς*),

τραχ'λά η, Andr. σ. 556 < μεσν. τραχηλία και

φανός ο, Andr. σ. 578 αρχ. φανός.

Τις λέξεις *ηδύσματα* τα < αρχ. ηδύσματα, *'πηρέτχου* το < αρχ. υπηρετώ και *ρ'σούπιλ'* η < αρχ. ερυσίπελας που ο Μπουντώνας τις καταχωρεί στο γλωσσάριο του ιδιώματος απ' όπου τους άντλησε ο Ανδριώτης και τους παρουσίασε στο άρθρο του, ο κ. Θαβώρης τις θεωρεί σπάνιες και απαρχαιωμένες. Φυσικά οι σπάνιες και απαρχαιωμένες λέξεις δεν σημαίνει ότι δεν μπορούν να είναι αρχαϊσμοί.

Από τους αρχαϊσμούς του τέταρτου καταλόγου (σ. 247-254 του άρθρου μου) που είναι οι πολυπληθέστεροι παραθέτω τους εξής:

α΄ Ουσιαστικά

αγέλ' η, Andr. σ. 64 αρχ. αγέλη —Θ. σ. 58 «είναι λ. της κοινής Νεοελληνικής»,

αλ'μάλ' το, «τρυφερό κλαδί από δρυ», Andr. σ. 351 < αρχ. λείμαξ > διαλ. *λουμάκι* —Θ. σ. 58 «η λ. με τον τύπο *λουμάκι* θεωρείται κοινή ... Πάντως από τον κοινό αυτόν τύπο προέρχεται και το *αλ'μάλ'* του βελβεντινού ιδιώματος»,

bάκακας ο «βάτραχος», Andr. σ. 170 < μεσν. (Ησύχ.) βάβακος —Θ. σ. 59 «η λ. είναι κοινή»,

γράμματ'κός ο, Andr. σ. 199 < αρχ. γραμματικός —Θ. σ. 59 «η λέξη είναι κοινή»,

dήρα η, «πέρασμα σε χωράφι», Andr. σ. 108-109 < διαλ. τύποι *άντηρας, αντήρας* και *αντήρα* (απ' όπου μπορεί να προέρχεται ο τύπος *dήρα* του Βελβεντού) < αρχ. άνδηρον. Στην εργασία μας για τα χωριά της Πιερίας σημειώνουμε ακόμα και το ομώνυμο *dίρα* η, «τορός» < πσλαβ. *dirja* > *βουλγ. dira* —Θ. σ. 59-60 «η ετυμολογία πάντως από την αρχ. *άνδηρον* ή τη νεοελληνική διαλ. *άντηρας* δεν πείθει..., από το *άντηρας* δεν μπορεί να προέλθει τύπος *dήρα!*» (δεν σημειώνει και τον τύπο *αντήρα*),

ένdυμα το, (στα χωριά της Πιερίας *νdύμα*) Andr. σ. 239 < μτγν. ένδυμα —Θ. σ. 61 «Και οι δυο τύποι είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής»,

θύρα η, Andr. σ. 279 < αρχ. θύρα —Θ. σ. 61 «Ωστόσο η λ. δεν είναι πλέον

αρχαϊσμός γιατί σήμερα η λ., λόγιας προελεύσεως, θεωρείται κοινή»,

ιξός ο, Andr. σ. 282 < αρχ. *ιξός* —Θ. σ. 61 «η λ. είναι κοινή»,

καλαμίδ' το, Andr. σ. 290 < μεσν. καλαμίδιν < αρχ. καλάμη —Θ. σ. 61 «Στα λεξικά με τη σημασία: αλιευτικό καλάμι η λ. θεωρείται κοινή»,

κάλλους το, Andr. σ. 291 < αρχ. κάλλος —Θ. σ. 62 «Η λ. είναι κοινή»,

κάματους ο, Andr. σ. 293 < αρχ. κάματος —Θ. σ. 62 «Και η λ. αυτή είναι κοινή λόγιας προελεύσεως»,

κατάλυμα το, Andr. σ. 303 < αρχ. κατάλυμα —Θ. σ. 62 «εδώ δεν χρειάζονται νομίζω σχόλια» (θεωρεί πάλι τη λ. κοινή),

κιραμαρ̂ό το, Andr. σ. 311 < αρχ. κέραμος > μεσν. κεραμαρείον > διαλ. *κιραμαρειό* —Θ. σ. 62 «Η μεσν. λ. (κεραμαρείον) παράγεται από τη λ. κεραμάρης και όχι κατευθείαν από την αρχ. κέραμος»,

λαθύρ' το, Andr. σ. 346 < μεσν. λαθύριν, υποκ. του μτγν. λάθυρος —Θ. «Η λ. όμως είναι κοινή, όπως και ο τύπος λαθούρι»,

λουβίδ' το, Andr. σ. 358 <*λοβίδιον, υποκ. του αρχ. λοβός —Θ. σ. 63 «... η λ. *λουβίδι* θεωρείται κοινή. Κοινή θεωρείται επίσης και η λ. *λοβός*»,

μηναίου το, Andr. σ. 376 < μεσν. μηναίο < μτγν. επίθ. μηνιαίος —Θ. σ. 63-64 «η λ. με τη σημασία 1) το εκκλησιαστικό βιβλίο... και 2) το μηνιάτικο είναι λ. κοινή»,

ξυλουφάης ο, Andr. σ. 398 < μτγν. ξυλοφάγος —Θ. σ. 63-64 «η αρχ. λ. ως κοινή στο Λ.Πρ. και στο ΕΛ λ. *-φάγος*». Εδώ μάλιστα συνδέει ετυμολογικά και μια κατηγορία επιθέτων σε *(ι)άις (γαλατιάις, γουμαριάις, κουλουκ'θιάις, λασπιάις* κλπ.), που απαντούν σε ορισμένα ιδιώματα όχι μόνο της Δ. Μακεδονίας, όπως ισχυρίζεται ο ίδιος, αλλά και σ' άλλες περιοχές της (Βέροια, Πιερία, ίσως κι αλλού), με τα επίθετα *μουναχουφάης, χαραμουφάης, ξυλουφάης, συκουφάης* κλπ. Τα επίθετα όμως αυτά έχουν πάντα ως β΄ συνθετικό το -φάγος > *φάης* που καθορίζει και το σημασιολογικό τους περιεχόμενο και δεν έχουν σχέση φωνητική ή σημασιολογική με τα *γαλάτιάις, κουλουκ'θιάις* κλπ. Την άποψή μου για την προέλευση της κατάληξης *-ιάις* των παραπάνω επιθέτων, την οποία ο ίδιος δεν έλαβε υπόψη του, τη διατύπωσα σε άρθρο μου με τίτλο «Μια ιδιότυπη κατηγορία επιθέτων σε περιοχές της Μακεδονίας»,

'ξυφύλλ' το, Andr. σ. 412 < μτγν. επίθ. οξύφυλλος —Θ. σ. 64 «Πιθανότερη μου φαίνεται η παραγωγή από το: *ξε* και *φύλλα : ξε-φύλλι*, όπως *τρία+φύλλα: τρι-φύλλι*,

όργους ο, Andr. σ. 256-257 < αρχ. έργον —Θ. σ. 64 «η λ. θεωρείται κοινή»,

παρασούμ̂ το, Andr. σ. 434 < αρχ. επίθ. παράσημος > παράσουμος (Κρήτη) > υποκ. *παρασήμ'* το, επομένως και *παρασούμ̂* —Θ. σ. 65 «Πρόκειται για το υποκ. της λ. *παρασούσουμος* (*παρά+σουσούμι*). Η *σουσούμι* είναι κοινή»,

παραστάτ'ς ο, Andr. σ. 435 < αρχ. παραστάτης —Θ. σ. 65 «η λ. *ως* κοινή έχει κυρίως την αρχαία σημασία: φρουρός, συμπαραστάτης κλπ.», και πιο κάτω: «Πρόκειται επομένως για νεότερη αντικατάσταση της αρχ. λ. *παραστάς-άδος* με την επίσης αρχ. λ. *παραστάτης*»,

πασπάλ' η, Andr. σ. 441 < αρχ. πασπάλη —Θ. σ. 65 «Η λ. αυτή όμως, με τη σημασία: λεπτό αλεύρι είναι σήμερα κοινή»,

πιλικάνους ο, Andr. σ. 443 < αρχ. πελεκάς, πελεκάν —Θ. σ. 66 «... είναι από νεότερη λ. που σχηματίστηκε από το ρ. *πελεκώ* και την κατάλ. *-άνος*, κατά το *πελεκ-άνος*»,

πουδανάρ' το, Andr. σ. 457 < αρχ. ποδεών ο > υποκ. *πουδουνάρ'* (Ιμβρ.) (επομένως και *πουδανάρ'*) —Θ. σ. 66 «Η Π. ετυμολογεί: αρχ. ποδεών. Από το αρσεν. ουσ. ποδεών δεν μπορεί να προέλθει ουδ. *πουδανάρ'*» (δεν πρόσεξε ότι λέω: *πουδανάρ'*, υποκ. του αρχ. ποδεών), και για το ίδιο πιο κάτω λέει: «πρβλ. και ρ. *ποδένω*»,

'πουδιδά η, Andr. σ. 457 < αρχ. υπόδεσις (κι εγώ επίσης, και όχι από υπόδησις, όπως λανθασμένα μου αποδίδει) —Θ. σ. 67 «*ποδήσια* (= *υποδήσια* η, αντί *υποδησία* (Du Cange)» και παραπέμπει και στις λέξεις *ποδένω* και *ποδεσιά* των λεξικών του Δημητράκου και της Πρωίας,

πουλιτεία η, Andr. σ. 459 < αρχ. πολιτεία —Θ. σ. 67 «Πρόκειται για την κοινή πολιτεία»,

πουριά η, Andr. σ. 461 < αρχ. πορεία —Θ. σ. 67 «Η λ. πάντως θεωρείται κοινή»,

πρήσμα το, Andr. σ. 464 < αρχ. πρήσμα —Θ. σ. 67 «Η λ. είναι κοινή»,

σκεπ' η, Andr. σ. 497 < αρχ. σκέπη —Θ. σ. 68 «Φυσικά η λ. είναι κοινή»,

σκλήθρους ο, Andr. σ. 318 < μτγν. κλήθρος αρχ. κλήθρα —Θ. σ. 68 «Η λ. θεωρείται κοινή»,

σκουτίδγα τα, Andr. σ. 501 < *σκοτίδιον, υποκ. του αρχ. σκότος ο —Θ σ. 68 «... η λ. *σκοτίδι*, όπως και η *σκότος* το, θεωρείται κοινή»,

σπάργανου το, Andr. σ. 505 < αρχ. σπάργανον —Θ. σ. 68 «Φυσικά η λ. είναι κοινή»,

στριφτάρ' το, Andr. σ. 516 < μεσν. στρεπτάριον > *στρεφτάρ'* (Πόντ.) —Θ. σ. 68 «Η βελβεντινή λ. είναι: το *στριφτάρι* της νέας Ελληνικής με τη σημασία: στροφεύς διαφόρων οργάνων. Σχηματίστηκε από το *στρέφω*, όπως και το *στρεπτάριον*, και θεωρείται λ. κοινή»,

στρωσ' η, Andr. σ. 518 < μτγν. στρώσις —Θ. σ. 69 «Φυσικά η λ. είναι κοινή»,

σύβρασ' η, Andr. σ. 527 < μτγν. συμβράσσω και συμβράζω > *σύβραση* —Θ. σ. 69 «Η Π. ετυμολογεί από το αρχ. ρ. *συμβράζω*, επειδή δεν σώζεται ουσ. **σύμβρασις* ούτε όμως και **συμβράζω*, και πιο κάτω συνεχίζει: «Ο αρχ. τύπος του ρ. είναι *συμβράσσομαι*, απ' όπου όμως, όπως από το αρχ. *βράσσω* και το μτγν. *βράζω* προήλθε το μτγν. *βράσις*, έτσι θα μπορούσε

να σχηματιστεί και ουσ. *σύμβρασις*» (επομένως πού διαφωνεί;),

συναγώι το, Andr. σ. 530 < μτγν. συναγώγιον «συναγωγή» —Θ. σ. 69 «Η Π. πιθανώς εννοεί τη συνάθροιση (Συναγωγή των Εβραίων) που λέγεται σήμερα *συναγώγι*, η ιδιωματική σημασία όμως: συναγωνισμός είναι παρετυμολογία από το ρ. *συναγωνίζομαι*» (γιατί παρετυμολογία;),

ζέρνιτσα και τζέρνιτσα η, διαλ. τύποι από μτγν. σμύρνιον Andr. σ. 504 > διαλ. *ζbύρνο* και *τζίρνο* το, *τζίρνα* η, *ζβερνί* το —Θ. σ. 69-70 «Ο Ανδριώτης όμως δεν έχει τον βελβεντινό τύπο, όπως και τον παράλληλο *ζέρνιτσα*. Οι βελβαντινές λέξεις: *τζέρνιτσα* και *ζέρνιτσα* προϋποθέτουν αρχική λ. **σμέρνιτσα*, ενώ η επίσης διαλ. *τζίρνα* προϋποθέτει τύπο: *σμύρνα*. Για την τροπή *σμ* σε *τζ* η *ζ* ούτε λόγος!» (η υπογράμμιση δική μου), «όπως και *σμ* σε *σβ*». Αφού για την τροπή *σμ* σε *τζ* ή *ζ* «ούτε λόγος!», τότε πώς τη δέχεται ο Ανδριώτης στους διαλ. τύπους *τζίρνα* και *τζίρνο*, κι ακόμα πώς οι τύποι *τζέρνιτσα* και *τζίρνα* προϋποθέτουν, όπως λέει, αρχική λ. **σμέρνιτσα* και *σμύρνα*; Όσο για την τροπή *σμ* σε *σβ*. βλ. αρχ. σμίλαξ ο > διαλ. *ασβίλαγας LA* σ. 503 κλπ.,

φ'λα η, Andr. σ. 582 < αρχ. φιλία —Θ. σ. 70 «Η λ. σχηματίστηκε από το νεότερο κοινό *φιλ-εύω* ή από το *φίλος+-ιά*»,

φριξ̂ η, Andr. σ. 586 < αρχ. φρίξ η > *φρίξη* > *φριξ̂'* —Θ. σ. 70 «Η Π. αρχ. *φριξ*! (αν είναι δυνατόν). Φυσικά πρόκειται για τη λ. *φρίξη*, η (από *φρίττω-φρίσσω-έφριξα*...). Η Π. *παρασύρθηκε από το λάθος του Ανδριώτη* (η υπογράμμιση δική μου) (Λεξ. στο λήμμα *φριξ* η), όπου τόσο τη λ. *φρίξη*, όσο και τον τύπο *φριξ'* των βορείων ιδιωμάτων Λαγκαδά και Σιάτιστας, παράγει από το αρχ. ουσ. *η φριξ*»,

'φτρίδ το, Andr. σ. 150 < μτγν. απτρίον > *αφτρίδι* (Λακων.) > *'φτρίδ'* (Λεσβ., Χαλκιδ.) —Θ. σ. 70-71 «Νομίζω ότι η λ. προέρχεται από το ουσ. *άφτρα* και την κατάλ. *-ίδι*, είτε, το πιθανότερο, από την αρχ. λ. *βοτρύδιον*, υποκ. της λ. *βότρυς*...».

Ότι η λ. δεν μπορεί να προέρχεται από το βοτρύδιον το επιβεβαιώνει, εκτός από τη σημασία «κλωστή που κρέμεται από το ρούχο», και η παρουσία στα χωριά της Πιερίας της ομώνυμης λ. *φ'τρύδ'* το «μικρό τσαμπί σταφυλιού» < αρχ.βοτρύδιον. Εξάλλου και ο Μπουντώνας ετυμολογεί το *φτρύδ* (όχι το *'φτρίδ*) από το βοτρύδιον (σ. 17 και 45).

χαμουκέρασου το, Andr. σ. 592 < μτγν. χαμαικέρασος —Θ. σ. 71 «Η λ. πάντως είναι κοινή».

χάους το, Andr. σ. 593 < αρχ. χάος —Θ. σ. 71 «Η λ. όμως είναι κοινή»,

ψαλίδα η, Andr. σ. 606 < αρχ. ψαλίς —Θ. σ. 71 «Η αρχ. λ. δεν έχει αυτή τη σημασία. Αυτή είναι νεότερη και οφείλεται στην ομοιότητα με την ψαλίδα (μεγάλο ψαλίδι) που είναι λ. κοινή»,

ψιφτουμάρτυρας ο, Andr. σ. 607 < αρχ. ψευδομάρτυς > *ψευτομάρτυρας*

(Πόντ.) —Θ. σ. 71 «Φυσικά η λ. είναι νεοελληνική κοινή: *ψευδομάρτυρας*».

β΄ Επίθετα

άβλαφτους, Andr. σ. 63 < μτγν. άβλαπτος —Θ. σ. 71 «Είναι λ. της κοινής Νεοελληνικής»,

άδουτους, Andr. σ. 70 < αρχ. άδοτος —Θ. σ. 71 «Είναι της κοινής Νεοελληνικής»,

αθόλουτους, Andr. σ. 73 < αρχ. αθόλωτος > *αθόλουτους* (Μακεδ.) —Θ. σ. 71 «Είναι η κοινή αθόλωτος»,

ακάρπιστους, Andr. σ. 78 < αρχ. ακάρπιστος > *ακάρπ'στους* (Χαλκιδ.) —Θ. σ. 71 «Είναι η κοινή ακάρπιστος»,

ατήρ'τους, Andr. σ. 162 < μτγν. ατήρητος —Θ. σ. 71-72 «Ως λ. όμως σήμερα είναι κοινή»,

'μουβόρους, Andr. σ. 75 < αρχ. αιμοβόρος —Θ. σ. 72 «Η Π. ερμηνεύει με την κοινή *αιμοβόρος*, απ' όπου η επίσης κοινή: *μοβόρος*»,

ουκνός, Andr. σ. 403 < μτγν. οκνία —Θ. σ. 73 «Είναι η κοινή *οκνός*»,

πλέτιρους, Andr. σ. 455 < πλειότερος, συγκρ. βαθμ. του πλείων > *πλέτερος* (Πόντ.) —Θ. σ. 73 «αλλά η λ. σήμερα ως *πλειότερος* (και *πιότερος*) είναι κοινή»,

πρόσκιρους, Andr. σ. 469 < αρχ. πρόσχερος —Θ. σ. 73 «Η λ. είναι η μτγν. *πρόσκαιρος* που είναι λ. κοινή και αυτή τη σημασία έχει κυρίως και στο Βελβεντό»,

σαλός, Andr. σ. 486 < μτγν. σαλός —Θ. σ. 73 «Η λ. είναι σήμερα κοινή»,

στριβλός, Andr. σ. 516 < αρχ. στρεβλός —Θ. σ. 73 «Η λ. είναι κοινή».

γ΄ Ρήματα

αδουκούμι, Andr. σ. 214 < αρχ. δοκώ μεσ. *δουκειούμι* —Θ. σ. 74 «Είναι σήμερα λ. κοινή»,

αλαφρίζου, Andr. σ. 233 < αρχ. ελαφρίζω —Θ. σ. 74 «Η σημασία *ελαφρόνους*, ανόητος εμφανίζεται στο μτγν. επίθ. *ελαφρός* στον Πολύβιο, 2ος αι. π.Χ. που είναι σήμερα λ. κοινή»,

αναρρίχνου, Andr. σ. 104 < αρχ. αναρρίπτω —Θ. σ. 74 «Ότι πρόκειται για νεότερο σχηματισμό φαίνεται από τον τύπο *ρίχνου* = κοινό νεοελληνικό». (Η σημασία του ρ. είναι ακριβώς αυτή που δίνω στο άρθρο μου, δηλ. «προσθέτω πόντους στο πλεκτό για να το φαρδύνω» και όχι «ρίχνω προς τα επάνω τη βελόνα κατά το πλέξιμο» που είναι ακατανόητο),

απουκριμνούμι, Andr. σ. 137 < αρχ. αποκρεμάννυμι > μέσ. *απουκρεμιούμι* (Καταφ.) —Θ. σ. 74 «Ωστόσο τα ρ. της κοινής Νεοελλην. *κρέμομαι* και *κρεμ-νιέμαι* προέρχονται από το αρχ. *κρέμ-αμαι* κλπ.». (Περιττά όλα

αυτά, εφόσον υπάρχει στο *LA* ο διαλεκτ. τύπος *απουκριμειούμι* < αρχ. αποκρεμάννυμι),

απουρρίχνου, Andr. σ. 142 < αρχ. απορρίπτω —Θ. σ. 74-75 «Όπως και η λ. *απόρρ'γμα* το *απορρίχνω* είναι λ. κοινή»,

αφραίνουμι, Andr. σ. 264 < μεσν. ευφραίνομαι < αρχ. ευφραίνομαι —Θ. σ. 75 «Φυσικά είναι η κοινή νεοελληνική ευφραίνομαι». (Η σύνδεση της τροπής του *ε>α* (*αφραίνουμι*) με την αρχαία μακεδονική διάλεκτο κατά τα *αιθαλός-αδαλός* κλπ., είναι απίθανη. Εδώ έχουμε απλά αφαίρεση του αρχικού *ε* > *'φραίνομαι* (Κρήτη, *LA*) και στη συνέχεια προθετικό *α* > *αφραίνουμι*),

αχιρνώ, Andr. σ. 596 < αρχ. χειρώ, όπου διαλεκτικοί τύποι του ρήματος έχουν και τη σημασία του αρχίζω (Πόντ., Κρήτη, Εύβοια) —Θ. «Φυσικά το *χειρώ* δεν μπορεί να έχει καμιά σχέση, αφού σημαίνει: κυριεύω, τιθασσεύω, υποτάσσω...»,

βιτσώνου, Andr. σ. 176 < μεσν. βιτσώνω < βίτσα < λατ. vitea —Θ. σ. 75 «Ο σχηματισμός της όμως (της λ.) από την κοινή λ. *βίτσα* κατά τα ρ. σε-*ώνω* είναι αναμφίβολη»,

γιματώ, Andr. σ. 195 < μεσν. γευματίζω (και γεματίζω) —Θ. σ. 75 «Φυσικά πρόκειται για μεταπλασμό κατά τα σε -ώ, *του κοινού* νεοελ. ρ. *γευματίζω*»,

δειλ'νώ, Andr. σ. 202 < *δειλινίζω < μτγν. επίθ. δειλινός, όπου και οι διαλ. τύποι *δελ'νάζω* (Πόντ.) και *δειλινώνω* (Κύπρ.) —Θ. σ. 75-76 «Απορεί κανείς τί νόημα έχει ο υποθετικός τύπος *δειλιν-ίζω*! για το ρ. *δειλινώ*, αφού το ουσ. *δειλινό* το, είναι λ. κοινή, απ' όπου επίσης: *δειλινίζω* και *δειλιν-ιάζω* κοινά»,

καταστένουμι, Andr. σ. 288 < αρχ. καθίστημι > καταστένω —Θ. σ. 77: Ανάγει το ρήμα στο *στένομαι* και *στένω* < μτγν. ιστάνω < αρχ. ίστημι και όχι στο καθίστημι,

λιχνούμι, Andr. σ. 355 < μτγν. λικνίζω —Θ. σ. 77 «Η Π. "λιχνίζομαι" (εδώ το "λιχνίζομαι" από αβλεψία αντί "λικνίζομαι" < μτγν. λικνίζω». Εξάλλου και στην κοινή με τον κ. Τζιτζιλή εργασία μας έχουμε: *λιχνούμι* < μτγν. λικνίζω). Ο κ. Θαβώρης θεωρεί τη μτγν. λ. *λίκνον* > *λικνίζω* κοινή,

μαρκούμι, Andr. σ. 377 < μεσν. μαρυκάζω < μτγν. μηρυκώμαι < αρχ. μηρυκάζω —Θ. σ. 78 «Τη λ. αυτή όμως την έχει ήδη ο Μπουντώνας στο λήμμα: *αμαρούκουτους*»,

μβλώνου, Andr. σ. 384 < μεσν. μουλλώνω —Θ. σ. 78: Αφού παραπέμψει στο αρχ. μυλλώ ή μυλλαίνω και στου Κριαρά το *μυλλόω —Ησυχ. μυλλός κλπ., καταλήγει: «Η λ. θεωρείται κοινή»,

νουώ, Andr. σ. 395 < αρχ. νοώ —Θ. σ. 78 «το *νοώ* όμως είναι κοινό, όπως και ο τύπος *νογώ*»,

'ξηχώ, Andr. σ. 246 < μτγν. εξηχώ —Θ.: Δέχεται την ετυμολογία από το εξηχώ, αλλά προσθέτει στην ερμηνεία της λέξης περιττές και όχι σωστές λεπτομέρειες, όπως: «απασχολώ τα μικρά παιδιά, κυρίως τα βρέφη, με παιχνιδάκια *που βγάζουν ήχους* (γι' αυτό και λέγονται *ξιχαστάρια*)» — (τα παιχνιδάκια ή τα παιδιά;) και «*απασχολούμαι με τα παιχνιδάκια*». Σήμερα η σημασία είναι αυτή ακριβώς που έχω στο άρθρο μου, δηλ. 1) αμτβ. διασκεδάζω, ψυχαγωγούμαι και 2) μεταβ. διασκεδάζω, ψυχαγωγώ (χωρίς ήχους και παιχνιδάκια),

ξιπυρνώ, Andr. σ. 230 < μτγν. εκ-πυρίζω < αρχ. εκπυρώ —Θ. σ. 79 «Τέτοιο ρ. (*εκ-πυρίζω*) δεν μαρτυρείται ούτε στη μτγν. ούτε στη μεσαιωνική Γραμματεία», και πιο κάτω: σ' αντίφαση με τα παραπάνω: «Μόνο στο λεξικό Δ. Δημητράκου, όσο ξέρω, αναφέρεται ως μεσν. *εκπυρίζω* σε κείμενο του 14 αι. μ.Χ. ...». (Στο άρθρο μου, καθώς και στην κοινή με τον κ. Τζιτζιλή εργασία, συμπεριλαμβάνουμε και λέξεις της μεσαιωνικής). Πιο κάτω πάλι αντιφάσκει, όταν λέει ότι το μεσν. ρ. *εκπυρόω* (Κρ. Μεσν.) σε βόρειο ιδίωμα θα γινόταν *ξιπυρώνου*, ενώ το *ξιπυρνώ* του Βελβεντού θα μπορούσε να προέλθει *μόνο από τύπο σε -ζω (*εκπυρίζω)*» (υπογράμμιση δική μου). Και καταλήγει: «Το ρ. σχηματίστηκε από το ουσ. *πύρα* και το ήδη μεσν. μόριο: *ξε* ...»,

ξιχώνου, Andr. σ. 231 < αρχ. εκχώννυμι —Θ. σ. 79 «Από το κοινό *χώνω* και το *ξε-* επίσης κοινό = ξιαναχώνου» (αντί *ξιχώνου*),

ουκνεύου, Andr. σ. 404 < αρχ. οκνώ > διαλ. *ουκνεύου* (Καστορ., Σιάτ.) —Θ. σ. 80 «Το *ουκνεύου* όμως είναι λ. κοινή»,

ουρᾶζου, Andr. σ. 614-615 < αρχ. ωρύομαι —Π. < μεσν. ουριάζω < αρχ. ωρύομαι —Θ. σ. 80: θεωρεί τη λ. κοινή, επειδή ο Ανδριώτης τη συμπεριέλαβε στο ΕΛ, όπου τη συνδέει με το μεσν. ουριάζω,

ουρθώνου, Andr. σ. 415 < αρχ. ορθώ —Θ. σ. 80-81 «Το ορθώνω όμως είναι σήμερα κοινό»,

παραλαλώ, Andr. σ. 433 < μτγν. παραλαλώ —Θ. σ. 81 «Η λ. όμως είναι σήμερα κοινή»,

παρατηρώ, Andr. σ. 436 < αρχ. παρατηρώ —Θ. σ. 81 «Το παρατηρώ είναι σήμερα λ. της κοινής Νεοελληνικής»,

σπαργανώνου, Andr. σ. ... < αρχ. σπαργανώ —Θ. σ. 81 «Το ρ. είναι σήμερα κοινό»,

στριβλώνου, Andr. σ. 516 < αρχ. στρεβλώ —Θ. σ. 81 «Το *στρεβλώνω* όμως, όπως και το επίθ. *στρεβλός*, είναι λ. της κοινής Νεοελληνικής,

συλλουιούμι, Andr. σ. 526 < αρχ. συλλογίζομαι —Θ. σ. 81 «Φυσικά πρόκειται για το κοινό *συλλογιούμαι* (και *συλλογιέμαι*), που είναι παράλληλοι τύποι του κοινού επίσης *συλλογίζομαι*,

συνgαθώ, (στο ιδίωμα «χορεύω ένα είδος χορού, τον συγκαθιστό > *συνgαλτ-*

στό» Andr. σ. 520 < αρχ. συγκάθημαι —Θ: Αναλίσκεται, ως συνήθως, σε περιττολογίες για τους τύπους του ρήματος και τις αντίστοιχες σημασίες του, λες και τα αμφισβητώ. Απλά στο ιδίωμα του Βελβεντού, όπως και σ' άλλα ιδιώματα (Θράκη, *LA*) το ρήμα πήρε τη σημασία: χορεύω ένα είδος δημοτικού χορού (στο Βελβεντό χορεύεται κατά ζεύγη, με αργές κινήσεις και συγχρονισμένα «καθίσματα»), απ' όπου και ο χορός *συνgαλτστός*, τον οποίο δεν καταχώρησα στον κατάλογο των αρχαϊσμών, επειδή δεν απαντά στα χωριά της Πιερίας για να τον αντιπαραβάλω με τον αντίστοιχο του Βελβεντού. Στο Βελβεντό εξάλλου, καθώς και στα χωριά της Πιερίας, το κάθισμα σε δημοτικό χορά απαντά ως *κάτσα* (*καΐ' κάτσις*), σε χωριά του Βοΐου ως *κάτσκα* και *κουλουκάτσκα* κλπ., πράγμα που ενισχύει την ειδική σημασία του *συνgαθώ*. Σύμφωνα με το *LA* και στην Κοζάνη απαντά τη λέξη *συγκαλ'στός: Volkstanz*,

συνιρίζου (και όχι *συνιρίζουμι*, όπως λάθος το κατέγραψε), Andr. σ. 534 < μτγν. συνερίζω —Θ. σ. 82 «Το αρχ. ρ. είναι σήμερα κοινό»,

τανύζου, Andr. σ. 546 < αρχ. τανύω —Θ. σ. 82 «Το τανύζω είναι λ. κοινή»,

φουκαλνώ: Στο άρθρο μου, όπως και στην εργασία μας για τα χωριά της Πιερίας, έχω: <μεσν. φλοκαλώ < αρχ. φιλοκαλώ —Ανδρ. < αρχ. φιλοκαλώ —Θ.: «Όπως βλέπουμε, η χρήση της αρχ. λ. είναι πανελλήνια» (εννοεί τους τύπους *φροκαλώ, φροκαλίζω, φρουκαλώ*), κλπ.

δ΄ Επιρήματα

καταπρόσουπο, Andr. σ. 305 < αρχ. κατά πρόσωπον —Θ. σ. 83 «Και η έκφραση αυτή είνα φυσικά κοινή νεοελληνική, λόγιας προελεύσεως».

Πέμπτος κατάλογος (σ. 254 του άρθρου μου)

διάδρουμους ο, «σύρτης», Andr. σ. 204 < μτγν. διάδρομος —Θ. σ. 84 «Πρόκειται πάλι για *λάθος του Ανδριώτη*, το οποίο σχολίασα στο άρθρο μου, το επανέλαβε όμως απρόσεκτα και η Π.». (Το λάθος του Ανδριώτη είναι ότι καταχώρησε εκ παραδρομής τη λέξη στους αρχαϊσμούς του Βελβεντού, ενώ είναι της Σιάτιστας),

μιτέχου, Andr. σ. 375 < αρχ. μετέχω —Θ. σ. 84 «είναι κοινή, αφού άλλωστε η Π. τη μεταφράζει με την ίδια λέξη» "(μετέχω) < αρχ. μετέχω!)",

'πίκινdρους, Andr. σ. 252 < μτγν. επίκεντρος —Θ. σ. 84 «Της κοινής Νεοελληνικής είναι επίσης και η λ. *'πίκινdρους*, λόγιας προελεύσεως, αφού και αυτήν την ερμηνεύει η Π. με την ίδια λέξη: *επίκεντρος* < μτγν. *επίκεντρος*!)» (παρέλειψε όμως το «προς το κέντρον κλίνων»). Τα ερμηνεύματα, όπως δήλωσα στην αρχή του καταλόγου, είναι του Μπουντώνα). Ο κ. Θαβώρης πιστεύει ότι, όταν ένας αρχαϊσμός ερμηνεύεται με την ίδια λέξη, δεν είναι αρχαϊσμός, αλλά λέξη της κοινής. Στη λανθασμένη αυτή αντίληψη οφείλεται και το γεγονός ότι απορρίπτει ένα μέρος αρχαϊσμών

του άρθρου μου, τους οποίους θεωρεί λέξεις της κοινής, όπως τις λέξεις *μετέχω, κατάλυμα, παραστάτης, αιμοβόρος* κλπ., τις οποίες ερμηνεύω με τις ίδιες λέξεις. Άλλο βασικό του λάθος είναι ότι θεωρεί ως λέξεις της κοινής τους αρχαϊσμούς εκείνους που υπάρχουν ως λόγιες λέξεις σε λεξικά της κοινής, όπως στο Ετυμολογικό Λεξικό του Ανδριώτη, στο λεξικό της Πρωίας κλπ., όπως φάνηκε από τον κατάλογο που παρέθεσα πιο πάνω.

Στον έκτο κατάλογο (σ. 254 του άρθρου μου) παρουσίασα τους αρχαϊσμούς που δεν απαντούν σ' άλλα ιδιώματα, με τη δήλωση όμως «όπως τουλάχιστον φαίνεται από το Λεξικό των Αρχαϊσμών του Ανδριώτη, που αποτελεί και την κύρια πηγή των πληροφοριών μας». Επομένως οι επικρίσεις του ότι δεν έλαβα υπόψη μου κι άλλα γλωσσάρια είναι άδικες και υπερβολικές.

Μια δεύτερη κατηγορία λέξεων είναι αυτές που ο κ. Θαβώρης θεωρεί ότι δεν ανήκουν στο ιδίωμα του Βελβεντού. Δεν αντιλαμβάνεται ότι δεν αμφισβητεί μόνο τις επιστημονικές μου γνώσεις, αλλά ακόμα και την ειλικρίνειά μου ως πληροφορητή. Ως κάτοχος του ιδιώματος η ίδια, αλλά και με τη βοήθεια άλλων φορέων του ιδιώματος για τη διασταύρωση των πληροφοριών μου, είμαι σε θέση να γνωρίζω ποιες λέξεις ανήκουν ή όχι στο ιδίωμα. Αναφέρω πάλι δειγματοληπτικά μερικές απ' αυτές:

αριά η, «είδος βελανιδιάς», Andr. σ. 152 < μτγν. αρία,

γιν'τούδ' το, «νεογέννητο», Andr. σ. 194 < αρχ. γεννητός —Θ. σ. 59 «... αλλά η λ. σώζεται στην κοινή νεοελληνική στη λ. *γεννητός*»,

θιρμάρ' το, «το *γιούμι*, όπου ζέσταιναν νερό για το πλύσιμο των ρούχων» < μεσν. θερμάριον,

μουνόσκουρδου το, «σκόρδο με μια σκελίδα» μτγν. μονόσκορδον,

ξικρούου > *ξικρού*, «ξεδίνω», Andr. σ. 227 < αρχ. εκκρούω,

ξιλυταρίζου, «απαλλάσσομαι, ξεμπερδεύω» < *ξελυτάρι < αρχ. εκλυτήριον —Θ. σ. 79 «Η λ. σχηματίστηκε από το κοινό νεοελλην. ουσ. *λυτάρι* και το στερητ. μόριο *ξε-*. Η ορθή γραφή της λ. *λυτάρι* είναι: *λητάρι* από το μεσν. *ειλητάριον* και αυτή από το μτγν. επίθ. *ειλητός*»,

πιλικάνους ο, «ο τεχνίτης που πελεκά τις πέτρες», Andr. σ. 443 < αρχ. πελεκάς, πελεκάν —Θ. σ. 66 «Στο Βελβεντό είναι γνωστή *μόνο* η κοινή λ. πελεκάνος για τον πελαργό» και πιο κάτω: «Η σημασία: αυτός που πελεκά πέτρες *έχει περιορισμένη χρήση στο Βελβεντό*» (η υπογράμμιση δική μου),

τυμbανίζουμι, «φουσκώνω από πολύ φαγητό, νερό κλπ.», < αρχ. τυμπανίζω —Θ. σ. 82 «κοινό *τυμπανίζομαι*, λόγιας προέλευσης» κλπ.

Παραθέτω (χωρίς απόλυτη αλφαβητική σειρά, επειδή οι λέξεις ανήκουν σε διαφορετικούς καταλόγους) και έναν αριθμό αρχαϊσμών του ιδιώματος που δεν περιέχονται στο *LA* του Ανδριώτη, αλλά σ' άλλα λεξικά της αρχ. ελ-

ληνικής και μεσαιωνικής (Liddell-Scott-Jones, Liddell-Scott-Μόσχου-Κωνσταντινίδη, Du Cange). Τους περισσότερους απ' αυτούς ο κ. Θαβώρης τους θεωρεί, ως συνήθως, λέξεις της κοινής, ή δεν συμφωνεί με την ετυμολογία που δίνω. Ενδεικτικά αναφέρω πάλι τους εξής:

θαραπεύουμι, <αρχ. θεραπεύομαι —Θ. σ. 47 «Η λ. είναι και της νέας Ελληνικής»,

θιρμασκά η, < μτγν. θερμασία —Θ. σ. 47-48 «Το θερμασιά όμως είναι λ. της κοινής Νεοελληνικής»,

πυρουμάχους ο, < μτγν. πυρομάχος < αρχ. πυριμάχος —Θ. σ. 51 «... επομένως ως λ. κοινή»,

τρουπί το, < υποκ. του αρχ. τρόπις η —Θ. σ. 52 «υποκ. της αρχ. λέξεως *τρόπος* ή *τροπός* ο, και σημαίνει και: δοκός». Χωρίς να μπορώ ν' αποκλείσω την ετυμολογία από το τροπός, «δερμάτινο λουρί», αλλά και «δοκός», νομίζω ότι το ίδιο πιθανή είναι και η σύνδεσή του με το αρχ. τρόπις η, «καρίνα πλοίου» και στον πληθ., «τα ξύλα τα διήκοντα από πρώρας εις πρύμναν, εξ ων οι γόμφοι και τα άλλα ήρτηνται» (βλ. *LA*, σ. 560). Την ετυμολογία αυτή ενισχύει και ο Μπουντώνας, όπου: *τρουπί* το (*τρόπις*) = «μέγα τεμάχιον κορμού δέντρου»,

φλούστρου το, < μεσν. φλούστρον —Θ. σ. 53 «Πρόκειται όμως για τη λατιν. λ. *frustrum* που σημαίνει: τεμάχιο, κομμάτι και επομένως ως ξένο δάνειο δεν είναι αρχαϊσμός». Αυτό το «ξένο δάνειο» όμως μπήκε στην ελληνική γλώσσα τουλάχιστον από τον μεσαίωνα, όπως φαίνεται από το λεξικό του Du Cange, όπως και η *κάψα*, τα *σίχνα* κλπ.,

ζαβῆά η, < μεσν. ζαβία «ανοησία» —Θ. σ. 55: Παραπέμπει στη λ. *ζαβός* του Μπουντώνα που είναι λ. κοινή, όπως και οι λ. *ζαβιά*, *ζαβολιά* και *ζαβάδα*» (κοινές). Εδώ μπερδεύει τη μεσν. λ. *ζαβῆά* με τις λ. *ζαβός* και *ζαβάδα* της κοινής, καθώς και τη λ. *ζαβολιά* που ετυμολογείται από τη λ. διαβολιά,

'πιστόβαρου το, < μτγν. οπισθοβαρής —Θ. σ. 66 «Η ετυμολογία από το *οπισθοβαρής* είναι λάθος, διότι το ουδ. *οπισθοβαρές* δεν μπορεί να γίνει: *οπισθόβαρον*. Ο όρος προέρχεται από το λόγιο επίθετο *οπισθόβαρος*». Για να ενισχύσει την άποψή του παραθέτει και τα επίθετα της κοινής *πισώβαρος*, *ανισόβαρος* και *μπροστόβαρος*. Ο Φιλήντας στη Γραμματική του (σ. 197, §553) παραθέτει πολλά σύνθετα επίθετα σε -ής που ανεβάζουν τον τόνο στην προπαραλήγουσα, όπως: *αβλαβής-άβλαβος*, *δυστυχής-δύστυχος*, *μεγαλοπρεπής-μεγαλόπρεπος* κλπ.),

προυξ'μαξ' το, < προ+*ζυμάριον —Θ. σ. 67 «Είτε από *προζύμι+-άρι(ον)*, είτε και από συμφυρμό των *προζύμι+ζυμάρι*. Και ο δύο λ. πάντως είναι κοινές». Όπως από το ζύμη η > υποκ. ζυμάρι, έτσι και από το προζύμη η > *προζυμάρι,

συδρουμή η, < αρχ. συνδρομή —Θ. σ. 69 «Η λ. *συνδρομή*, λόγιας προελεύσεως, θεωρείται κοινή»,

τιλώνιου το, < μτγν. τελώνιον, μεσν. «δαιμονικό» —Θ. σ. 70 «Εκτός του ότι η λ. είναι λόγιας αρχής, είναι κοινή»,

βαρύγλουσσους, επίθ. < μεσν. βαρύγλωσσος —Θ. σ. 72 «Πρόκειται για μεμονωμένο αναλογικό σχηματισμό κατά το *βαρύ-κοος* που, αν δεν είναι ακουστικό λάθος, πιθανόν να ειπώθηκε από κάποιον. Έτσι πρέπει να εννοηθεί και το μεσν.» (δηλ. λάθος «ακουστικό»),

μιγαλόφυλλους, επίθ., < αρχ. μεγαλόφυλλος —Θ. σ. 72 «Πρόκειται για λόγια λ., πιθανώς από την ορολογία των γεωπόνων» Εδώ παραθέτει μερικά παραδείγματα με β΄ συνθετικό το *φύλλο*, όπως *πλατανόφ'λλου, σκαμνόφ'λλου* κλπ., όπου έχουμε *-φύλλο >-φ'λλου*, αλλά κανένα επίθετο του τύπου *μεγαλόφυλλος>μιγαλόφ'λλους*,

φράνdαλους, επίθ., < μτγν. φάλανθος, φαλαντίας —Θ. σ. 74 «Πιθανή όμως ίσως είναι η ετυμολογία από την ιταλ. λ. *frangolo* = ασταθής, άστατος ...»,

bλατσάζουμι, < αρχ. εμπελάζω > διαλ. *'μbλάζου* —Θ. σ. 75 «Το *μπλάζου* όμως δεν μπορεί να γίνει *bλατσιάζουμι*»,

ιξανανgάζουμι, < μεσν. εξαναγκάζω < αρχ. εξαναγκάζω —Θ. σ. 76 «Το ρ. όμως αυτό είναι σήμερα κοινό και η αρχική συλλαβή *εξ-* (βόρειο ιδίωμα *ιξ-*) δηλώνει λόγια προέλευση»,

λυκώνουμι, <αρχ. λυκόω —Θ. σ. 77-78 «Φυσικά στο *λυκώνουμι* αντιστοιχεί τύπος *λυκό-ομαι (-ούμαι)*, στην αρχαία ελληνική όμως αυτό σημαίνει: κατασπαράσσομαι από λύκους και μόνο πολύ αργότερα, τον 8ο-9ο αι. μ.Χ., πήρε τη σημασία: μεταβάλλομαι σε λύκο, ενεργώ ως λύκος, αγριεύω». Στο άρθρο μου όμως, καθώς και στην κοινή μας εργασία, δηλώνουμε ότι στους αρχαϊσμούς συμπεριλαμβάνουμε και λέξεις μεσαιωνικές, καθώς και της ύστερης μεσαιωνικής,

ξιστρουφχάζουμι, < αρχ. *εκστροφώ —Θ. σ. 79-80 «Η λ. επομένως σχηματίστηκε από το νεώτ. ρ. *στροφιάζομαι* και το επιτ. *ξε-(ξι-)*»,

ξιταράζου, < αρχ. εκταράσσω —Θ. σ. 80 «Το κοινό *ταράζω* πήρε ωε επιτατικό το επίσης κοινό μόριο *ξε-*»,

ξιτουπίζου, < μεσν. εκτοπίζω < αρχ. εκτοπίζω —Θ. σ. 80 «Το εκτοπίζω είναι λ. κοινή, όπως και το *ξε-(ξι-)*»,

στριβλώνου, < αρχ.στρεβλώ —Θ. σ. 81 «Το *στρεβλώνω* όμως, όπως και το επίθ. στρεβλός είναι λέξεις της κοινής Νεοελληνικής»,

σφυρίζου «σφυρηλατώ», < αρχ. σφυρίζω —Θ. σ. 82 «Πάντως η λ. *σφυρί* είναι κοινή και ένα ρ. σε *-ίζω* μπορεί να σχηματιστεί κάθε στιγμή»,

τυμbανίζουμι, < αρχ. τυμπανίζω —Θ. σ. 82 «Υπάρχει στη νέα ελληνική το τυμπανίζομαι, λόγιας προελεύσεως ...».

Αυτή ήταν, με όση συντομία ήταν δυνατή, η απάντησή μου στην κριτική του κ. Θαβώρη και δηλώνω ότι δεν πρόκειται να επανέλθω στο θέμα. Ωστόσο, θα ήθελα να κλείσω την απάντηση με μία ακόμα παρατήρηση που αφορά γενικότερα στο πρόβλημα των αρχαϊσμών. Ο κ. Θαβώρης γράφει:

μουνουκέφαλους, σ. 73, Π: «σκόρδο με κεφάλι χωρίς σκελίδες» < μτγν. *μονοκέφαλος*, Θ. «Ωστόσο το α΄ συνθ. *μονο-* είναι σήμερα κοινό, οπότε όμοιο σύνθετο επίθ. με την έννοια: μόνο ένα κεφάλι (*μονοκέφαλος*), μπορεί να σχηματιστεί ακόμα και τώρα (βλ. ΕΛ: *μονο-* ή *μονοκόμματος, μονόχνωτος* κλπ., σε όλα τα λεξικά της Νεοελληνικής)».

Ο κ. Θαβώρης, όπως φαίνεται, αποφαίνεται με αξιοζήλευτη βεβαιότητα, αγνοώντας την τεράστια βιβλιογραφία για το πρόβλημα των αναλύσιμων παραγώγων.

Τελειώνοντας, εκφράζω και πάλι τη λύπη μου που αναγκάσθηκα, υπεραστιζόμενη την προσωπική και επιστημονική μου αξιοπρέπεια, να απαντήσω, με όσο το δυνατό μεγαλύτερη συντομία και ευπρέπεια, σε μια κακοπροαίρετη και προσβλητική κριτική, η οποία βλάπτει ακόμα —ή ακριβέστερα: προπάντων— εκείνον που την κάνει.

Πρώην συνεργάτρια
του Γλωσσολογικού Τμήματος της ΕΜΣ

ΕΥΑΝΘΙΑ ΔΟΥΓΑ-ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ